

Kari Kyrö

Saamelaiskäräjien avajaispuhe 27.2.2020

Julkaisuvapaa 27.2.2020 klo 12:00

Arvoisat saamelaiskäräjien jäsenet, hyvät läsnäolijat!

Minulla on sekä ilo, että suuri kunnia saada teidän edessänne avata tämä Suomen saamelaiskäräjien seitsemäs istuntokausi 2020 – 2023. Tämä vuosi, 2020 on saamelaiskäräjien 24. toimintavuosi.

Saamelaispolitiikan käsittelyn yhteydessä on nykyisin, ehkäpä yhä enemmän, tullut tavaksi puhua asioistamme kansainvälisessä kontekstissa. Teen tästä tavasta nyt poikkeuksen. Puheeni aihevalinnat johtuvat siitä, että meidän Suomen saamelaisten elämää ja keskinäistä kanssakäymistä koskevat asiat kaipaavat juuri nyt, asioistamme ehkäpä kaikkein kipeimmin kohennusta.

Ikämiehenä en voi mitenkään olla tyytyväinen nykytilaan, jossa keskinäiset kiistamme alkavat näyttäytyä ulospäinkin, ikään kuin ne olisivat saamelaisten normaali olotila. Sellaisten mielikuvien syntyminen ihmisten mieliin laajemmin vaarantaa uskottavuuttamme ja myönteisesti alkaneen saamelaisten kulttuuri-itsehallintokehityksen. Kokemuksestani tiedän, että näin ei tarvitse olla. Me pystymme parempaan.

1. Jaan tämän avauspuheeni kahteen osaan. Aluksi saamelaiskäräjien synnystä, sen työstä ja saavutuksista sekä olisiko jotain voitu tehdä toisin.
2. Näkymiä on tulevaisuuteemme.

Saamelaisten oma parlamentti ei ole ollut itsestään selvyys. Sen kehitys ja synty on ollut monivaiheinen. On merkittävää, että Suomeen, Pohjoismaista ensimmäisenä, perustettiin jo vuonna 1973 saamelaisvaltuuskunta, saamelaisten parlamentin edelläkävijänä. Saamelaisvaltuuskunnan

oleva saamelaiskäräjälaki. Voidaan sanoa, että vuonna 1996 alkanut saamelaiskäräjien työ saamelaisten elämän hyväksi on kuluneiden vuosikymmenten aikana ollut monivaiheista. Toiset meistä pitävät sitä onnistuneena, toiset taas eivät niinkään.

Meillä on tavoitteita ja niissä onnistumisia

Eräs merkittävä tavoite ja virstanpylväs, joka saavutettiin vuonna 2012 oli tämän saamelaiskäräjien oman toimitalon, Sajoksen valmistuminen. Tämä yli 14 miljoonaa euroa maksanut rakennus toteutettiin Suomen valtion ja Inarin kunnan tuella, meidän saamelaisten työn ja toiveiden mukaisena. Valmistuminen oli kymmenien vuosien haaveiden täyttymys. Rakennuksen ollessa valtion taseessa Suomen valtio vastaa nyt rakennuksen ylläpidosta, joka on merkittävä asia sekin. Tästä saavutuksesta ja onnistuneista järjestelyistä meidän saamelaisten on syytä olla tyytyväisiä ja kiitollisia.

Vuoden 2019 viimeisessä saamelaiskäräjien kokouksessa saamenkielten opetuksen nykyvaiheen raportointi oli ilolla merkille pantavaa. Raportti olikin edellisen saamelaiskäräjien toimintakauden mieluisinta kuultavaa useimmille meistä käräjien jäsenistä. Laaja-alainen kielten elvytystyö on ollut saamelaiskäräjien toiminnassa onnistunutta. Siitä saamme kiittää kaikkia arvokkaaseen kielityöhön ja opetukseen osallisia. Kielityössä tekijät ovat saaneet kokea myös lukuisia tunnustusta saaneita onnistumisia.

Erityisesti jo uhanalaisiksi vaipuneiden inarin- ja koltansaamen kielten elvytys, niiden opetuksen ja juurruttamisen toimet eri tasoilla ja eri oppilaitoksissa, ansaitsevat aivan erityisen kiitoksen, joka on annettava myös ansioituneille kielityön pioneereille.

Kun tavoite on laajalti hyväksyttyä ja toiminta avointa, kuten kielten opetuksessa, silloin työllä on hyvät mahdollisuudet onnistua. Työilmapiirissä, jossa on työlle selkeä tavoite, vapaus elää ja hengittää ilman pelkoja, vallitsee innostus. Sellainen lataa ihmisessä uskomattomia voimia. Työ on tehokasta.

Siinä vapauden ilmapiirissä työ on antanut tekijöilleen ja koko toimintaan virtaa ja voimaa viedä asioita eteenpäin, onnistumisiin saakka. Mikään muu tekijä, kuin työn mielekkyys ei saa tekijäänsä niin liekkeihin kuin itse työtehtävien sisältö, on todettu työpsykologian tutkimuksissakin.

Niidenkin perheiden jäsenet, joissa oman suvun kieli on ollut menetettynä, saavat nykyisin tilaisuuden opiskella sukujensa kieltä esi- ja alakouluikäisistä alkaen. Kunnat ja nykyisin myös monet kaupungit ovat vahvasti mukana opetuksen järjestämisessä. Saamen kielten opetuksen ja kielten käytön vahvistamisen tiellä, valtion ja kuntien tuella, on kielityössä toimijoidenkin hyvä jatkaa eteenpäin.

Saamelaisen taidekulttuurin vahvaa eteenpäin menoa ja menestystä maailmallakin olemme niin ikään saaneet hämmästellä kokea. Taiteen eri aloilla taiteellisia taipumuksia omaavat saamelaiset eivät todellakaan ole pitäneet kynttiläänsä vakan alla. Se näkyy myös saamelaisten taiteiden harrastajien kasvavana määränä. Saamelaistaiteelle on myös kysyntää ja esiintymisiä on saatu kokea yhä suuremmilla estradeilla livenä, radiossa ja televisiossa. Saamelaiskäräjille ohjattujen määrärahojen puitteissa saamelaistaiteen eteenpäin menoa ja monialaista kehitystä on voitu myös tukea. Yksityisen sektorin saamelaistaiteelle osoittama taloudellinen tuki on ollut hyvin merkittävää. Eteenpäin menon siivittämänä erityisesti nuorten monilahjakkuuksien esiintulot ja menestyminen ovat olleet voimakkaita. Taiteiden alalla tapahtuneen kehityksen päästyä näin hyvään vauhtiin on syytä toivoa kehitykselle jatkoa, monialaisesti ja korkeatasoisesti.

Ovatko sitten kaikki saamelaiskäräjien menneen vaalikauden toimet olleet onnistuneita?

Olemmeko saamelaispolitiikassa kyenneet vastaamaan meille asetettuihin haasteisiin. Ovatko kaikki saamelaiskäräjien tähänastiset toimet olleet onnistuneita? Vai onko niin, kuten politiikassa yleensäkin, ettei virheiltäkään ole välttytty?

Tällaisia kysymyksiä voidaan asettaa lukuisia. Esitän tässä muutamia. En kuitenkaan ryhdy niihin vastaamaan, vaan haluan jättää vastauksien antamisen ja johtopäätösten teon jokaiselle teille kuulijoille itsellenne, jotta jokainen voi vastata haluamallaan tavalla.

1. Ovatko saamelaiskäräjien toimet lain ja yhteiskuntajärjestystä ylläpitävän oikeuslaitoksen vastustamisessa loppuun saakka ajateltuja ja kaikkien saamelaisten etujen mukaisia? Tällä en tarkoita taannoisia kalareissuja kotijoella, vaan saamelaiskäräjien henkisten ja merkittävän määrän taloudellisten resurssien käyttämistä maan korkeimman hallintotuomioistuimen päätösten mitätöintiyrityksiin.
2. Palveleeko tuollainen oikeuslaitoksen ja sen myötä laillisen yhteiskuntajärjestyksen vastustaminen saamelaisia ja olisiko siihen käytetyillä henkisten resurssien ja niiden myötä summalla euroja ollut parempaa käyttöä, vaikkapa oppimateriaalien hankinnassa ja saamelaislasten kulttuuripalveluissa?

3. ILO-169 sopimuksen ratifiointia tavoiteltiin tilanteessa, jossa sisäiset kiistat repivät saamelaisyhteisöä. Osaa saamelaisista jätetään edelleen vaaliluettelon ulkopuolelle. Oliko sopimuksen ratifiointiin tavoittelu tuossa tilanteessa tarpeen? Onko pohjoismaisen saamelaissopimuksen valmistelu ollut avointa ja riittävän läpinäkyvää?
4. Onko saamelaiskäräjien elinkeinopolitiikka palvellut kaikkia saamelaiselinkeinoja, vai olisiko saamelaisten elinkeinoihin liittyviä asioita voitu suunnata toisin? Onko kaikkien saamelaiselinkeinojen harjoittajia kohdeltu yhdenvertaisesti?

Kuten totesin, harkitkoon jokainen, sisäisen tuntosensa ja vakaumuksensa mukaan vastauksia noihin kysymyksiin.

Kuljemmeko turhaan kahta puolta tunturia

Me saamelaiset olemme kulkeneet jo pitkään tunturin kahta puolta. Olemme ajautuneet tilanteeseen, että osa meistä ajaa tunturin toista laitaa noudattelevaa juvaketta pitkin, osan hiihtäessä saman tunturin vastakkaisen rinteen alla vuottuvaa latua.

Tavatessa miehet voivat jättää tervehtimättä ja naiset kääntävät päänsä, ojentamatta käsiään perinteiseen syleilyyn. Miksi meille näin ikävästi on käynyt?

On muutamia riidan aiheita, joita me emme ole kyenneet sopimaan. Keskeiseksi riidan aiheeksi on noussut, kuka on saamelainen. Toiset edellyttävät saaman kielen osaamista, ja kielen menettäneet korostavat polveutumista, sekä veren perimää. Saamelaiskulttuurin mukaisen elämäntavan säilyttämisen tärkeydestä ollaan molemmissa leireissä paremmin samaa mieltä.

Miksi me olemme olleet niin syvästi eri mieltä keskenämme? Voiko olla niin, että riitelemme turhaan? Ovatko riitamme syntyneet vääristä tiedoista, tai turhista ennakkoluuloista toisiamme kohtaan?

Miksi me emme saa sovittua erimielisyyksiämme? Sen vuoksiko, että nykyaika pilasi kykymme selvittää erimielisyytemme? Antoiko nykyajan hyvinvointi, erilaisine tukimuotoineen meille elämisen mahdollisuudet riittäisinakin? Vai ohjaavatko sivullisten ohjeet liiaksi ajatteluamme? Kykenemmekö sopimaan asioistamme keskenämme, ilman ulkopuolisten liiallista sekaantumista asioihimme?

Kiistelemme myös maankäytöstä ja maan hallinnasta. Kuinka hyvin me tunnemme toistemme maankäyttöä, maankäytön tarpeita, perinnettä ja historiaa? Tunnemmeko toistemme toiveita? Tunnemmeko me lakeja ja säädöksiä, jotka ohjaavat maan ja veden käyttöoikeuksia? Muutosten tarpeessa, tunnemmeko lainmuutos prosesseja?

Niin, tunne tai tunnusta, kummasta sitten lienee enemmän kysymys?

Olen monialaisesti keskustellut vuosikymmenten aikana lukuisten utsjokelaisten, inarilaisen ja myös enontekiöläisten kanssa. On keskusteltu ja kummasteltu. On selvää, että elinkeinojen kesken ja niiden välille voi syntyä kitkaa, kun toiminta-alue on sama. Olemmeko menneet liiaksi vain vahvojen ehdoilla? Mikäli niin on, mitkä lienevät perusteet asioiden hoitoon tuolta pohjalta. Onko se vanhastaan kuulunut elämään ja kulttuuriin? Vastaavaa, alistavaa vallankäyttöä on toki tapahtunut muuallakin, joten ei se ainulaatuista maailmassa ole ollut.

Meillä ihmisillä on usein tapana ajatella, että olemme itse oikeassa ja vastapuoli väärässä. Asiat ovat kuitenkin harvoin mustavalkoisia. Sen vuoksi ihmisten ja elinkeinon välisissä kitkatilanteissa me tarvitsemme paljon nykyistä enemmän ratkaisuihin pyrkivää, keskinäistä kanssakäymistä ja keskusteluja. Samalla alueella toimijoiden kitkatilanteissa tavoitteena tulee olla toimintojen yhteensovittaminen. Olisiko niitä tilanteita varten perustettava oma, kulttuuriin ja sovitteluun perehtynyt hallintoelin?

Kiistelemmekö me sen vuoksi, kun luulemme olevamme vahvoilla. Muistammeko, että ”luulo ei ole tiedon väärä.”

Valtion ja saamelaisten välisiä suhteita ratkomaan asetetaan pian sovintokomitean komissaarit. Työkomiteassa pitää olla aihealueella laaja-alaista. Sovintokomitean ja sen komissaarien yhdeksi keskeiseksi tavoitteeksi on asetettava rauhan saaminen saamen maahan ihmisten kesken. Toivoa sopii myös, että uudistettava saamelaiskäräjälaki saa sellaisen muodon, että elämämme jatkuisi sopuisampana.

Tavoitteita Uuden toimintakauden alkaessa

Lienee paikallaan hetki katsoa myös sitä, mitä voisimme tehdä, että kulkukeinomme yhtyisivät, ymmärtäisimme paremmin toisiamme ja kulkumme tasoittuisi?

Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ja sittemmin Sanna Marinin hallituksen ohjelmaan on kirjattu mm. kaikkien saamelaisten kielellisten ja kulttuuri oikeuksien turvaaminen ja saamelaiskäräjälain uudistaminen, jonka toimeenpanoa onkin jo valmisteltu. Oikeusministeri Anna-Maja Henriksson on julkisuudessa hiljakkoin todennut lain keskeisiä kiista-asioita esivalmistellussa lakiluonnoksessa kompromisseiksi. Lain valmisteluun nimettävien saamelaiskäräjien edustajien tulee huolehtia siitä, että laissa tullaan huomioimaan kaikki saamelaiset, kuten hallitusohjelmaan on kirjattu. Ymmärrämme kaikki, että muu ei saa nyt enää tulla kyseeseen. Menneistä kokemuksista on syytä ottaa oppia.

Olemme nyt aloittamassa saamelaiskäräjien 24. toimintavuotta. Se on jälleen uusien mahdollisuuksien alku meille kaikille. Se on uuden alku myös 21 asiantuntevan jäsenen saamelaiskäräjille. Se on jokaisesta meistä itsestämme kiinni, miten me tämän uuden alun, uuden mahdollisuuden käytämme.

Koemmeko tarvetta reivata kulkumme kurssia? Kuinka hyvin meillä on tiedossa se, mitä edessämme on, eli mitä me tulemme tämän 4-vuotiskauden aikana ja sen jälkeen kohtaamaan?

Sen me tiedämme jo nyt, että kohtaamme, ja lienemme jo kohdanneetkin ilmastomuutoksen. Talvisin pakkaset ovat hellittäneet ja lumen määrä näyttää pohjoisessa lisääntyvän, ilmojen ollessa epävakaampia. Vaikutukset ulottuvat elinkeinoihimme. Ilmastomuutoksesta on sanottu, että alkuperäiskansojen kokemustiedolla voi olla käyttöä muutoksen hillinnässä.

Edessämme ovat myös maailman ja omankin alueemme yleisen kehityksen haasteet ja saamelaisten odotukset alueensa kehityksestä. Liikenneyhteyksien kehittäminen, tiet, lentokentät, lentoliikenne sekä Jäämeren ratahanke. Kaikkiin näihin meidän pitää kyetä vastaamaan. Yhtään näitä asioita helpompia eivät ole alueemme yksityismetsien, vesien ja maankäytön asiat, joista jo nyt on saatu aikaan kiistoja.

Edellä luetellut asiat liittyvät saamelaisalueen elinkeinojen kehitykseen. Kuinka elämäämme kotiseudullamme kehitetään? Miten elinkeinot kehittyvät ja miten niiden kehitys turvataan niin, että kaikki saamelaiselinkeinot saavat yhdenvertaisen kohtelun toistensa kanssa.

Harkintaa, yhteensovittamista, avara- ja kauaskatseisuutta tarvitaan kaikkialla. Asioiden hoidossa kannattaa edetä avoimin kortein. Asioista kannattaa tiedottaa ajoissa ja riittävästi. Kaikkia asianosaisia tulee informoida. Ratkaisujen tulee olla reiluja, joissa kaikkia asiaan osallisia kohdellaan tasapuolisesti.

Saamelaiskäräjien työn tulee olla avointa, yhdenvertaisuuteen perustuvaa ja innovatiivista. Tekijöillä pitää olla kauaskantoista näkemystä, jolla mahdollisimman monelle saamelaiselle, myös nuorelle, annetaan mahdollisuus elää kotiseudullaan. Tilaa meillä on.

Poronhoitoa saamelaiskulttuurin elinkeinona ja matkailua tukevana brändinä ei ole syytä väheksyä. Kuitenkaan se ei ole koskaan ollut alueellamme eläneiden saamelaisten ainut elinkeino. Ei se ole sitä nytkään. Vaikka monet nuoret saamelaiset ovat voineet jatkaa isiensä jäljillä poronhoidossa, liian moni saamelaisnuori joutuu muuttamaan pois kotiseudultaan. Usein syynä on työn ja toimeentulon vaikeudet. Sen vuoksi meidän on tuettava kaikkien saamelaiselinkeinojen kehitystä ja elinkeinojen uusia innovaatioita, yhdenvertaisina perinteisten elinkeinojen kanssa.

Luonnontuotteidemme jalostusasteen nostamista kannattaa vielä reippaasti viedä eteenpäin. Tutkimukselle ja tuotekehitykselle ja tuotteiden markkinoinnille on alueemme tuotteiden tuotannossa hyvä tilaus. Alan aktiivisuuden ja toiminnan ollessa yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti merkittävää, se on myös tuettua. Se avaa toimeentulomahdollisuuksia myös nuorille, jolloin ei olisi pakko muuttaa muualle. Monimuotoinen elinkeinorakenne on tärkeää koko yhteisön elinvoiman ja sen kulttuurin kehittymisen kannalta. Yhteensovittamista tarvitaan ja yhdenvertaisuus on syytä ottaa pysyväksi normiksi.

Voidaanko kadoksissa ollutta, vuosikymmenten takaista alueen asukkaiden yhteiselon henkeä hyödyntää tähän nyt alkavan saamelaiskäräjien uuden vaalikauden työhön? Voiko tämä käräjien vaalikausi lähteä käyntiin ja jatkua enemmän yksituumaisena, jossa päätöksiä on tekemässä entistä laajempi joukko, jaetulla vastuulla? Voimmeko yhdessä löytää kadoksissa olleen, sovinnollisuuteen pyrkivän yhteiselon. Ja mikä tärkeintä, löydämmekö yhdessä kotiseuturakkauden ja kotiseutumme ihmisten välisen rakkauden?

Näiden kysymysten äärellä avaan saamelaiskäräjien istuntokauden 2020 – 2023

Kiitos!